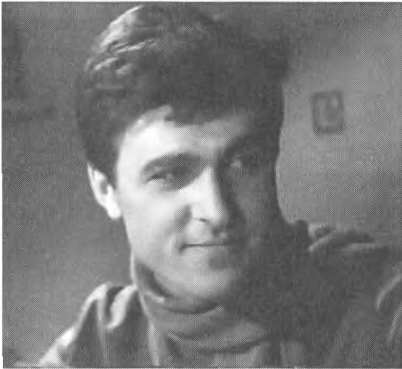
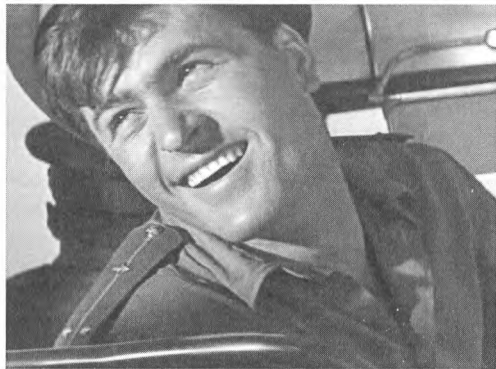

Почуття... Глядачі на них чекають

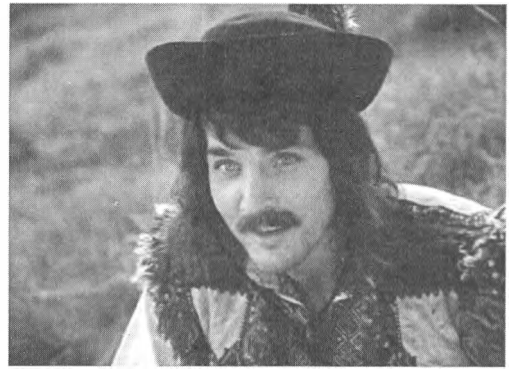
Лариса Брюховецька

Борис Савченко у фільмі «Скарби республіки». Режисер Іван Правов, «Мосфільм», 1964.

Борис Савченко у фільмі «Дні льотні». Режисери Микола Літус, Леонід Ризін. Кіностудія ім. О. Довженка, 1965.

Олег Савкін у фільмі «Меланхолійний вальс». Режисер Борис Савченко. 1990.

Борис Савченко у кінокомедії «Трембіта». Режисер Олег Ніколаєвський. Свердловська кіностудія, 1968.

Річкою Кіть пливе, віддаляючись від крутого берега, білий річковий пароплавчик. А до берега на білому коні мчить юнак і, побачивши судно, що віддаляється, кричить: «Раюха!» Та марно, не чує його красуня Рая. Неприховано тішаться батьки хлопця: з його бажанням одружитися з коханою дівчиною покінчено – заживуть тепер спокійно, відгуляє Толя весілля з Валькою Капою, яка чекає цього з нетерпінням, а Рая забудеться, як дивний сон...

Так, двосерійний телефільм «Ще до війни» Бориса Савченка (1980, сценарій Артура Войтецького за однойменною повістю Віля Ліпатова) – про кохання. Трепетне й неочікуване у звичайній сільській буденщині, де є колгосп, де вирощують хліб і до хліба, де молодь вечорами влаштовує танці й де навіть є художня самодіяльність. І все-таки в цьому розміреному потоці найцінніше, мабуть, – почуття, що спалахнуло між двома молодими людьми, тільки «народ улимський» його не приймає, бо не вписується воно в буденні клопоти, в господарські справи.

Сюжет телефільму, власне, цим і вичерпується. Але запам'ятовуються персонажі: юна Рая, по-міському одягнута, в білих черевичках на каблучках, що сходить з трапа:

після смерті батька вона, кругла сирота, приїхала в село до батькового брата. Запам'ятовується її дядько – голова колгоспу, його змішане почуття до племінниці – і співчуття, і подив, і захоплення її характером. Його родина (дружина і троє дорослих синів) не очікувала на гостю. Втім, дівчину приймають, поцікавившись її планами. У відповідь почули, що, за порадою батька, вона хоче вчитися на інженера. Отже, гостя не надовго. Та Рая порушила спокій не тільки своїх родичів, а й «першого парубка», демобілізованого Анатолія Амосовича, за яким сохнуть місцеві дівчата. Рая йому сподобалась, але не з руки було навіть заговорити з нею. Допоміг випадок: місцева вчителька готує для концерту в сільському клубі виставу за Чеховим, і Раї довелося грати в дуеті з хлопцем. Репетицію, де обігруються чеховські фрази, показано з гумором. Сцену з поцілунком Рая виконала невимушено, і Анатолій пропав, йому вже не до гумору. Так почалося кохання... Тільки його батькам міська панночка в невістки не годиться, а коли Валька Капа, за правом претендентки на хлопця, взялася прилюдно обзивати дівчину, Рая зуміла себе захистити. Це стало кульмінацією фільму – і той скандал

все й вирішив – на концерт Анатолій не з'явився, батьки заховали його в лісі, доки Рая не покине села. Дівчина довідалась у свого дядька, куди подівся її коханий, і помчала з подругою до нього. Ця зустріч поставила крапки над «і», їй стало ясно, що його присилювали від неї відмовитись, що все скінчено і вона мусить покинути село... Та й побачила вона не того хвацького і впевненого у собі молодика, що був на початку фільму, а несамостійну, залежну від волі батьків людину. Звісно, не таким має бути обранець Раї.

Лірична атмосфера, чудові пейзажі-панорами, зняті талановитим Валерієм Квасом, пташиний спів і ледь чутні пісні за кадром, нагадують фільм 1986 року Артура Войтецького «Десять гримить війна» за повістю Віктора Астаф'єва «Останній уклін». Село в російській глибинці, звичайні його жителі, звичайні турботи й почуття. Тільки, на відміну від Войтецького, у стрічці якого стверджується непохитна сила кохання, в Бориса Савченка інша мета: показати химерність благополуччя, ілюзію щастя з некоханою людиною, драму зневаженого почуття. У фільмі неодноразово звучить закадровий голос-коментар: «Вони ще не знають, що через два роки почнеться війна і причини для плачу будуть зовсім інші...», персонажі фільму співають популярну тоді пісню про прикордонників – «вартових батьківщини».

Борис Савченко не обирає зіркових акторів, нерідко даючи шанс початківцям. Саме в цьому фільмі зіграв чи не першу свою роль тепер популярний Сергій Калантай. Дарина Михайлова й Андрій Ярославцев – виконавці головних ролей – професійно точно провели дует: вона створила образ дівчини, відкритої до життя і до людей, готової постояти за себе, а він – свого персонажа, який відчуває, що ним захоплюються дівчата і навіть хизується своєю виправкою і статусом демобілізованого. Хоча темп подій уповільнений, і на нинішній «кліповий» смак видається затягнутим, завдяки цій неспішності маємо можливість помилуватись персонажами: дітьми, літніми людьми, які творять правдиве сільське середовище, де всі про всіх все знають, роздивитися тогочасну техніку – річкове судно, незвичні для нашого ока трактори. В цьому розміреному, майже ідилічному плині життя вирують пристрасні й виникають вічні морально-етичні проблеми.

Постановник цієї стрічки – Борис Савченко – актор і кінорежисер, народний артист України (2004), педагог – народився на Одещині й, очевидно, мав вроджений артистичний дар, тому що після школи пішов навчатися в Одеське художнє училище. Там він познайомився з Льонею Осикою, який прибув сюди ж із Києва на навчання роком пізніше. Борис Іванович згадує, як вони заробляли собі на прожиття, протоплюючи приміщення консерваторії й театру. Їхня дружба тривала все подальше життя: Борис Савченко знімався у свого друга – в ролі одного з синів Івана Дідуха в «Камінному хресті», а в «Захарі Беркуті» був асистентом, допомагаючи Осиді в зйомках складного фільму.

Після училища Савченко 1960 року вступає на акторське відділення ВДІКу, і вже зі студентських років його починають запрошувати зніматись. Актор фактурний, красивої зовнішності, з відкритим обличчям – таких радянське

кіно потребувало. Щоправда, ролі в нього були невеликі, але в досить гучних фільмах: «Тиша» Володимира Басова і «Живе такий хлопець» Василя Шукшина. Можна припустити, що яскрава особистість, режисер із власним почерком Василь Шукшин вплинув на погляди і смаки молодого актора, й до певної міри досвід тої ранньої роботи відгукнувся й на атмосфері фільму «Ще до війни», і в самому виборі літератури, до якої Борис Савченко звертався.

Його акторська кар'єра складалась успішно, в 1960-х він знімався безперервно, переважно в ролях військових або водіїв: у фільмах кіностудії ім. О. Довженка, зокрема, зіграв одного з льотчиків у стрічці «Дні льотні» Леоніда Ризіна і Миколи Літуса (1965) – добрими і відкритими обличчями героїв цього фільму й нині захоплюються вдячні глядачі. Тоді ж він знявся в комедії «Місяць травень» Григорія Ліпшиця. Особливо плідними виявилися 1967 і 1968 роки. Борису Савченку випало зіграти головну роль у фільмі Віктора Говяди «Зайвий хліб», де гостра моральна колізія розгортається довкола його героя. Молодий водій Левко, який возить хліб на елеватор і в підсумку отримує кілька мішків «зайвого» хліба, переконаний, що він належить йому, бо він його зберіг, не розтрусивши дорогою. З ним не погоджується наречена (Лілія Дзюба). Знявся Борис Савченко й у дитячій стрічці «Втікач з Янтарного» Євгена Брюнчугіна й Ігоря Ветрова, зіграв сержанта-сапера Олексія Сомова в не дуже вдалій комедії Олега Ніколаєвського «Грембіта» («Свердловська кіностудія»). Ще й встиг на завершення зйомок в Белелуї, де мав роль одного з синів Дідуха в знаковому «Камінному хресті». 1970-го знімався на «Азербайджанфільмі», де у стрічці «В цьому південному місті» Ельдар Кулієв порушив проблему становлення характерів наших сучасників. Український актор зіграв там Сеньку.

Так, Борис Савченко багато знімався, але можна припустити, що йому стало тісно в тій професії. Хай там як, після закінчення ВДІКу Савченко вступає на кінофакультет КДІТМ ім. І. Карпенка-Карого, де здобуває фах режисера (щоправда, були проблеми із захистом диплома, яким стала стрічка «Політика», знята за оповіданням Григорія Косинки). Вже як дипломованого режисера 1971 року його зараховують у штат кіностудії.

До самостійних постановок допускають не відразу – деякий час працює другим режисером. Самостійну працю в цій професії почав в об'єднанні телефільмів рідної кіностудії. Слід сказати, що те об'єднання, хоч і мало прописку в Києві, замовлення і вказівки отримувало з Москви, яка заохочувала знімати російську дійсність. Отож не варто дивуватись, що джерелами для своїх фільмів Борис Савченко добирає твори російської літератури. Зокрема, для дебюту (1976) він узяв прозу Володимира Фоменка, котрий сам підготував сценарій для 5-серійної стрічки за власним романом «Пам'ять землі». Книга вийшла 1972 року, в ній йшлося про будівництво Волго-Донського каналу (виникає паралель із Довженковою «Поємою про море», з тою різницею, що тут фігурує Цимлянське водосховище, яке поховане під водою заможні села, і жителями одного з тих сіл

переймається автор). Тобто у фільмі фігурує типова для радянських часів драма людей, зумовлена «підкоренням» природи. І надалі Борис Савченко не полишатиме тему екології, збереження навколишнього середовища, зокрема в поставленому через десять років трисерійному телефільмі «Ігор Савич» за сценарієм відомого кінодраматурга Валентина Єжова та Георгія Шевченка. Як і багато митців тої доби, режисер вважає, що недбале ставлення до природи породжує і моральний нігілізм.

Утвердившись як режисер (а за радянських часів робота над серіалами мало чим відрізнялася, окрім хіба формату, від роботи над фільмом для великого екрану), Савченко засвідчив, що він не байдужий до масштабних полотен. Зокрема, його вабить конструктивна діяльність, творення значних будов. Саме будівництву в тайзі Комсомольська-Амурі присвячений його семисерійний фільм «Мужність» за однойменним романом Віри Кетлінської, написаним 1938 року. Сьогодні про цей твір в Інтернеті можна прочитати таке: «Будівництво міста серед тайги з нічого за два роки, силами комсомольських активістів і ув'язнених. Коли зібрали тільки передовиків виробництва в різних галузях й відправили валити тайгу, копати котловани. Було й керівництво – куди ж без нього. І за два роки ці люди в пекельних, нелюдських умовах умудрилися побудувати місто. Звучить настільки героїчно, що просто на грані абсурду». Відразу згадується будівництво Боярської вузькоколійки, на що кляли своє здоров'я Павло Корчагін з комсомольцями. Дуже високу ціну платили радянські люди за утвердження могутності своєї країни. Режисер залучив до роботи над фільмом відомих акторів – Наталю Андрейченко, Богдана Ступку, Ірину Алфьорову, Валерія Івченка, Наталю Сумську. 1981 року за цю картину він отримав приз Держкіно СРСР і диплом за режисерську роботу на республіканського фестивалі в Жданові.

Борис Іванович – працелюбна людина, тому й фільми знімав про трударів. І хоча ті фільми відійшли в минуле, ними можна пишатися, попри нинішній нігілізм стосовно таких тем. Це не була кон'юнктура, своїми фільмами режисер виявляв шану до людей праці.

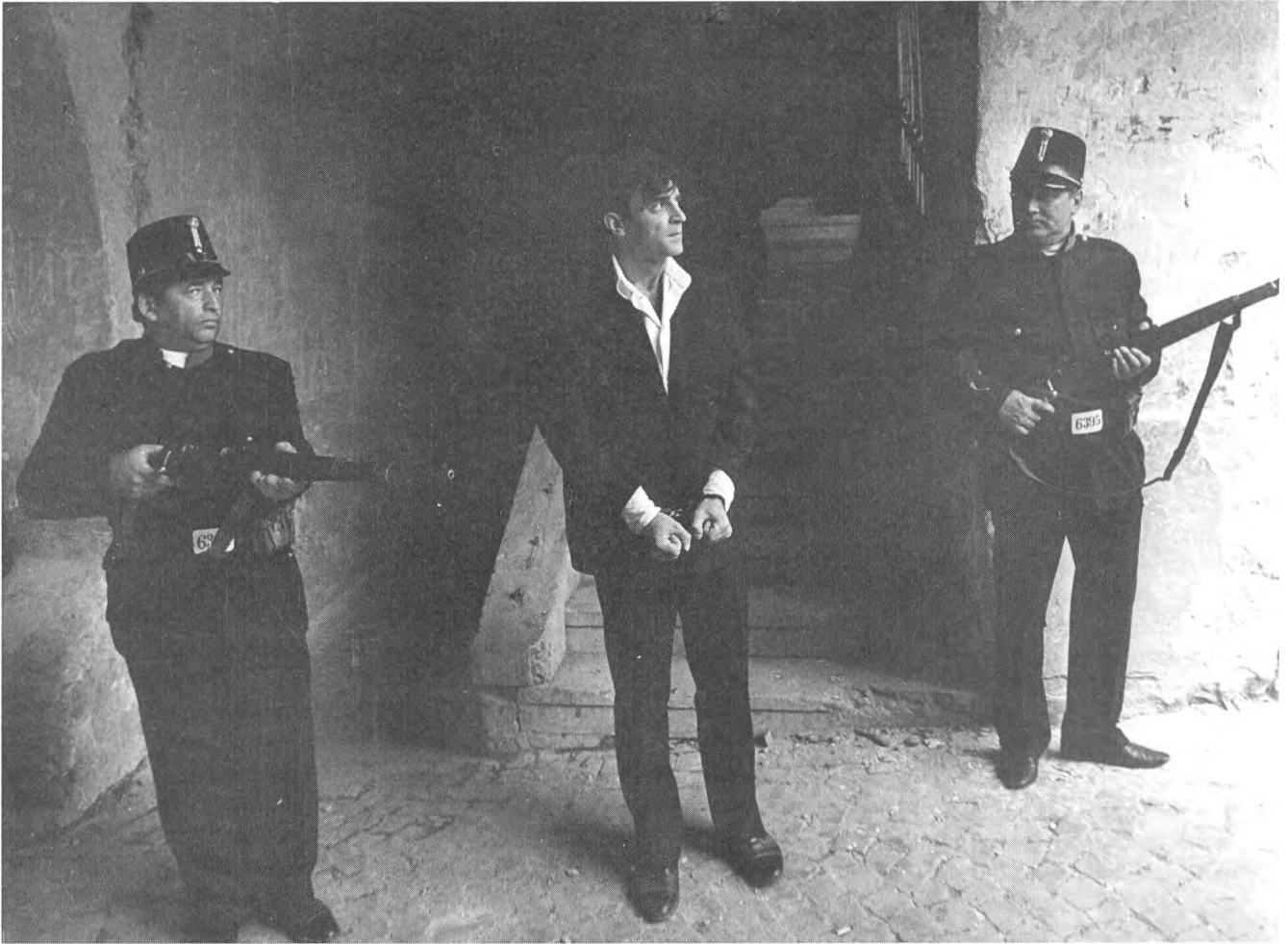
Після згаданої стрічки «Ще до війни» Борис Савченко береться за кінофільм «Легенда про безсмертя». Назва дещо пафосна, але належить вона авторам сценарію Левові Корнешову та Георгію Шевченку. Присвячена пам'яті письменника і журналіста Олексі Борканюка, який жив на Закарпатті, в 1930-х був успішним редактором газети «Карпатська правда», а 1935 року став депутатом парламенту Чехословаччини (до складу цієї країни входило Закарпаття). Війна перекреслила його життя: як вказано в Анотованому каталозі кіностудії ім. Довженка, «в центрі сюжету – документальний факт невдалого закиду у 1941 році Борканюка з групою бойових друзів в окуповане хортистами Закарпаття». Герой фільму опиняється в тюрмі, а 1942 року його страчують.

Режисер знову повертається до телевізійного кіно і 1986 року ставить трисерійний фільм «Ігор Савич» за твором Віля Ліпатова, написаним 1972 року. Знову – далекі експе-

диції, тайга, проблема охорони сибірських річок. Борис Іванович, здавалось, не міг жити без складних експедицій і далеких мандрів. Далі – нова трисерійна робота за сценарієм Валентина Єжова (у співавторстві) за мотивами однойменного твору «Земляки» Івана Васильєва. Робота «перебудовних» часів. Ідеться про Федора Пастухова – вчителя, що став редактором газети, а тоді секретарем сільського райкому партії. Він не згоден зі старим стилем керівництва, бореться з міщанством і корисливістю. Та, як виявилось, далеко не всі його учні й земляки поділяють його погляди, не всі засвоїли уроки свого вчителя. Бо не готові відмовитися від сьогочасних благ і кар'єри заради високої мети. Вгадується знайомий мотив, що прозвучав у стрічці «Ще до війни», коли люди мають робити вибір і, як і ті герої, воліють мати синицю в жмені, а не журавля в небі.

Наприкінці 1980-х Борис Савченко так само звертається до надійних першоджерел, але переорієнтовується на українську літературу. В час, коли режисери беруться за «гострі» теми, звертаючись до викриття радянської дійсності (свобода!), а хтось екранізує заборонені твори, він обирає оповідання Ольги Кобилянської, виводить на екран інтелігенцію, тим самим немовби застерігаючи від надмірних нагнітань і культивування на екрані негативу (сценарій фільму «Меланхолійний вальс» належить Василю Леві Пуртяку). Його цікавить література, де проблеми не на поверхні, а в глибинах психології. Дві дівчини, котрі мріють реалізувати свій мистецький талант, змушені відмовитися від своїх мрій. Режисер обирає красивих акторок – Марину Полішук, Світлану Круть та Інну Капінос – і мережить на екрані драму Софії, Ганнусі та Марти. Перша – тонка натура й талановита піаністка, не знісши ударів (смерть матері, відмова дядька платити за її навчання) – помирає. Друга – художниця, незалежна й рішуча – після поїздки на навчання в Італію повертається додому з дитиною, і тільки третя – їхня подруга Марта, людина безмежної доброти, здійснила мрію про родинний затишок. Кінооператори В'ячеслав Онищенко й Володимир Білошук у сюжеті, пов'язаному з оповіданням «Природа», тішать зір чарівними карпатськими пейзажами. Фільм знімали на тихих чернівецьких вуличках, намагаючись уникнути сучасного вигляду міста, адже події розгортаються на початку ХХ століття. У фільмі українські актори – Олег Савкін, Георгій Морозюк, Таїсія Литвиненко, Раїса Недашківська, Людмила Лобза. Борис Савченко показав себе майстром витонченої атмосфери. Ліричний і водночас драматичний «Меланхолійний вальс», що побачив світ 1990 року, сподобався глядачам.

1992 року він екранізує повість Івана Франка «Для домашнього вогнища» (сценарій Василя Босовича). У творі порушено гостру соціальну проблему, яка на початку 1990-х набула актуальності. Ідеться про торгівлю людьми, а якщо конкретніше, про постачання дівчат з України в зарубіжні борделі. Вишукана львівська родина Анелі (Ханна Дуновська) й Антося (Анатолій Хостікоєв), здавалось, є втіленням інтелігентності, родинного затишку, благополуччя і щастя. Тільки, як це нерідко буває у Франка, за благополучч-

Кадр з фільму «Легенда про безсмертя». Режисер Борис Савченко. Кіностудія ім. О. Довженка, 1985.

ним фасадом приховується не просто моральна руйнація, а злочин. Адже ремесло, завдяки якому заробляє кошти господиня домашнього вогнища Анеля, поки її чоловік воює в Боснії, злочинне. І коли слідство викрие це, вона покінчить із собою. Знову колізія, характерна для творчості режисера: благополуччя як ілюзія марноти життя.

Це кінополотно, досить прихильно зустрінуте українським глядачем у прокаті, на превеликий жаль, стало останньою роботою серед далекосяжних задумів знайомити широку аудиторію з українською класикою. Настала економічна криза, занепали кіновиробництво і прокат. Аж тільки 1999 року Савченко завершує повнометражний документальний фільм «Під чужим ім'ям», присвячений вченому-винахідникові Олександрю Шаргею, відомому під ім'ям Юрія Кондратюка. Сценарій «Геній, зацькований часом» він разом з Ігорем Малишевським писав для 12-серійного (по 30 хв) формату.

Тривалу мовчанку Борис Савченко заповнює громадською діяльністю (чотири роки був головою Національної спілки кінематографістів, став «хрещеним батьком» і – вже всьоме – програмним директором МКФ «Корона

Карпат» у Трускавці). Багато років веде педагогічну роботу (керівник майстерні з кінорежисури в КНУТКТ ім. І. Карпенка-Карого, серед його учнів – відомі режисери Тарас Томенко і Тарас Ткаченко). Але творчої праці не полишає, 2014 року подавав на конкурс Держкіно України сценарій «Фросина любов», який підтримав Ежи Гофман і зі своєю студією «Зодіак» готовий був вступити у співпрацю. (На жаль, експертна комісія його відхилила, обравши не професійно виконану драму, а абсурдистську халтуру). 2018 року Борис Іванович випустив книгу «Підводячи ризик», де сконцентровано подав свої лекції, розповів про студентів і про свої здійснені і не здійснені плани. Нині спільно з Юрієм Голіченком і Тарасом Метиком завершив роботу над сценарієм «Месник з курорту Трускавець». Побажаймо режисерові успішно здійснити цей проект.

Ясна річ, Борис Іванович був здатен поставити більше фільмів, і дуже шкода, що чимало цікавих задумів рідна держава не дозволила реалізувати. Але здійсненого також багато, як і роботи в майбутньому – вона не відпускає. Борис Іванович сповнений енергії і не прагне відпочинку. Бо кінорежисура – його покликання.